

УДК 94:327 (470+571+73)"1985/1991"

В. В. Покляцька

ТРАНСФОРМАЦІЯ РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ (1985–1991 рр.)

У статті проаналізовані передумови та основні риси покращення міжнародної ситуації на завершальному етапі Холодної війни. Розкрито зміни у зовнішній політиці наддержав у другій половині 1980-х рр. Розглянуто дані по кількості озброєнь у США та СРСР, участь наддержав у регіональних конфліктах як один з основних показників продовження Холодної війни. Виділено етапи еволюції відносин СРСР та США від жорсткої конфронтації до співробітництва та завершення глобального протистояння. Визначено, що радикальні зміни мали місце з 1988 р.

Ключові слова: Холодна війна, СРСР, США, Стратегічна Оборонна Ініціатива.

Після завершення Другої світової війни була встановлена біполярна система міжнародних відносин, в якій головну роль відігравали дві наддержави – СРСР та США, які упродовж другої половини ХХ ст. змагалися за світове лідерство. Серед основних характерних рис всієї повоєнної політики СРСР та США можна виділити наступні: стрімке нарощування кількості озброєнь; участь у локальних, регіональних конфліктах; постачання зброї у країни «третього світу»; економічні санкції. У першій половині 1980-х рр. глобальна конфронтація між двома наддержавами, яка тривала з 1946 р., набрала ще більш катастрофічних масштабів і поставила світ перед черговою загрозою знищення. Проте, у другій половині 1980-х рр. протистояння двох наддержав почало поступово зменшуватися і остаточно завершилося з розпадом Радянського Союзу.

Проблематика історії Холодної війни вже є достатньо розробленою як вітчизняними, так і зарубіжними авторами, серед яких варто згадати О. Вестада, Д. Вільямсона, М. Крамера, А. Тодда, А. Тумашова, Ф. Холлідея, А. Уткіна тощо. В історіографії проаналізовані як перебіг окремих періодів біполярного протистояння, так і здійснені узагальнення щодо характеру протистояння, передумов та причин його виникнення та завершення. Слід відзначити, що у будь-яких періодизаціях історії Холодної війни початок завершального етапу глобального протистояння пов'язують з 1985 р. Більшість дослідників міжнародних відносин та всесвітньої історії виділяють саме цей рік як переломний у перебігу біполярного протистояння. Втім, слід відмітити, що у 1985 р. у міжнародних відносинах не відбулося корінних змін.

Метою даної публікації є спроба проаналізувати та узагальнити зміни у міжнародній ситуації у другій половині 1980-х рр. та виявити момент своєрідного переламу від глобального протистояння до встановлення співробітництва між наддержавами та завершення конфронтації.

Однією з основних сфер протистояння СРСР та США була військова. Важливим напрямком внутрішньої політики обох наддержав було постійне нарощування кількості озброєнь, збільшення державного фінансування військової сфери, підтримка науково-дослідних проектів у сфері винайдення нових видів зброї, як наземної, так і для використання у космосі.

Так, дані про військові витрати засвідчують, що з 1980 р. по 1989 р. відбувалось їх постійне збільшення в обох наддержав. У СРСР у 1980 р. витрати на військову сферу склали 48,9 млрд. руб., у 1985 р. – 63,4 млрд. руб., у 1988 р. – 76,9 млрд. руб. У США також спостерігалось постійне збільшення витрат у військовій сфері: 1980 р. – 141,6 млрд. дол., 1985 р. – 252,7 млрд. дол., 1988 р. – 292,8 млрд. дол. Щодо відсоткової частки військових витрат відносно ВВП, вона також зростала. У СРСР у 1980 р. вона складала 7,4%, у 1985 р. – 8,3%, у 1988 р. – 8,9%, у США: 1980 р. – 5%, 1985 р. – 6,2%, 1988 р. – 5,9% [1].

Окрім того, військові витрати здійснювалися і у зовнішній політиці обох наддержав: і США, і СРСР постачали зброю у країни «третього світу», надавали військову підтримку місцевим прокомуністичним або прозахідним силам відповідно. Саме участь у локальних регіональних конфліктах стала одним з найяскравіших проявів глобальної конфронтації між двома наддержавами. Плацдармом для боротьби за сфери впливу у середині 1980-х рр. були такі країни, як Лівія, Ангола, Афганістан, Нікарагуа.

Одним з найбільш галасливих політичних скандалів у цей період у США став «Іран-контрас», або «Ірангейт». Він розгорівся у зв'язку з тим, що стало відомо про таємні постачання зброї з США до Ірану не дивлячись на збройне ембарго щодо цієї країни. Гроші, які отримувалися від продажу цієї зброї, спрямовувалися у Нікарагуа для підтримки повстанців-контрас. В якості підтвердження цього можна назвати одну з щорічних промов президента США Р. Рейгана у лютому 1986 р., коли він заявив щодо Афганістану, Анголи, Камбоджі, Нікарагуа: «Ви не одні, борці за свободу. Америка буде надавати вам моральну та матеріальну допомогу» [2]. У той же час, у січні 1987 р. американський президент відмітив, що СРСР за останні 5 років надав близько 75 млрд. дол. на озброєння для таких країн, як Сирія, В'єтнам, Куба, Лівія, Ангола, Ефіопія, Афганістан, Нікарагуа [3].

Протистояння наддержав продовжувалось і в економічній сфері. Американська влада підтримувала санкції, які були прийняті по відношенню до СРСР ще у першій половині 1980-х рр., а також намагалася здійснювати певний тиск на радянську економіку через співробітництво із Саудівською Аравією за рахунок широкого доступу до нафтових ресурсів.

В цілому, можна стверджувати, що станом на 1985 р. жорстке протистояння між СРСР та США у міжнародних відносинах продовжувалося. Свідченням цього є публічні виступи та заяви лідерів обох наддержав.

Так, в інтерв'ю журналістам «Тайм» 28 серпня 1985 р. М.С. Горбачов на питання, як саме він би охарактеризував тогочасний стан радянсько-американських відносин, дав таку відповідь: «Правді треба дивитися у вічі. Незважаючи на переговори, які почалися в Женеві і домовленість про зустріч у верхах, відносини між нашими країнами продовжують погіршуватися. Гонка озброєнь посилюється, загроза не спадає» [4, с. 3]. На XXVII з'їзді КПРС, який проходив у Москві з 25 лютого по 6 березня 1986 р., радянський лідер виступив із політичною промовою, у якій зазначив, що «вашингтонська адміністрація залишилась глухою до наших закликів зупинити гонку озброєнь, оздоровити обстановку» [5, с. 63]. 18 серпня 1986 р. М.С. Горбачов виступив із заявою на радянському телебаченні, у якій відмітив, що не дивлячись на велику кількість накопиченої ядерної зброї, «гонка озброєнь не слабшає, а прискорює свій біг» [6, с. 3]. У свою чергу, Р. Рейган на одній з прес-конференцій у вересні 1985 р. відмітив, що саме СРСР не бажає йти на компроміси у скороченні озброєнь: «Сторона, яка не йде на переговори... – це Радянський Союз. Ми запропонували щонайменше шість версій можливого скорочення і шість різних способів, аби заручитись їх інтересом до переговорів з нами по скороченню боєголовок. Вони повернулися ні з чим» [7]. На питання журналіста, навіщо було проводити тестування протисупутникової зброї перед самітом з радянською адміністрацією, американський президент відповів: «Ми граємо у догонялки» [7].

В американській пресі та наукових журналах також публікувалися статті, в яких підтверджувалося продовження гонки озброєнь. Наприклад, у квітні 1986 р. у «Бюлетені вчених-атомників» зазначалося: «Світ стоїть на порозі масового розширення ядерної гонки озброєнь, включаючи експансію цього смертельного змагання у космос» [8]. У 1986 р. у статтях, опублікованих на сторінках газети «Нью-Йорк Таймс», неодноразово містилися обвинувачення на адресу СРСР щодо намагань продовжувати гонку озброєнь.

Проте, з політичної точки зору 1985 рік дійсно можна вважати вирішальним як для майбутнього СРСР, так і для світової історії взагалі. У 1985 р. генеральним секретарем ЦК КПРС був обраний М.С. Горбачов – людина, яка на думку багатьох авторитетних дослідників зіграла вирішальну роль у завершенні Холодної війни [9; 10; 11]. Саме особистісний фактор істотно вплинув на подальший перебіг біполярного протистояння та його поступове згортання.

Річ у тім, що і в СРСР, і в США до 1989 р. військові витрати безупинно зростали, а отже, не дивлячись на певні внутрішньо-економічні проблеми, СРСР був спроможним і далі продовжувати гонку озброєнь. Наддержави знаходились у стані ядерного паритету, що вважалося стримуючим фактором. Центральним елементом тогочасної військової політики США була Стратегічна оборонна ініціатива (СОІ). Втім, за твердженням сучасних дослідників, провідні спеціалісти у військовій сфері та представники американської влади розуміли неспроможність виконати програму СОІ. Це знав і лідер СРСР – М.С. Горбачов. Генеральний секретар ЦК КПРС відзначив, що СОІ «це, на думку наших, і як я знаю, багатьох ваших спеціалістів, нездійсненна фантазія, пуста мрія» [4, с. 9]. Вважається, що основною метою заяв тогочасного американського керівництва про продовження розгортання програми «зоряних воєн» було подальше втягування СРСР у непосильну гонку озброєнь та психологічний тиск на свідомість радянських громадян.

Не дивлячись на це, М.С. Горбачов почав робити односторонні кроки у бік зменшення гонки озброєнь, постійно наголошуючи на тому що «рівновага страху» підсилювала недовіру та підозри і вже не могла бути стримуючим фактором [6, с. 4]. Втім, радянський лідер відмічав, що необхідно відмовитися саме від гонки озброєнь, вочевидь, припускаючи можливість продовження політичного, економічного та військового протистояння двох систем.

Перші кроки М. Горбачова у припиненні гонки озброєнь були пов'язані з введенням з 7 квітня 1985 р. мораторію на розгортання ракет середньої дальності в Європі, але на обмежений термін – до листопада 1986 р. З 6 серпня 1985 р. з радянського боку було введено заборону на випробування ядерної зброї.

У заяві керівництва СРСР від 15 січня 1986 р. була висунута програма поетапної ліквідації ядерної зброї до 2000 р., бо коли неможливо використовувати ядерну зброю, то необхідно було відмовитися взагалі від її створення та знищити вже існуючу. Проте, на Заході всі ці кроки були сприйняті як черговий пропагандистський крок, про що писала американська преса: «Тим не менш, не зрозуміло, чи становлять зрушення в її [Москви] позиціях щось більше, ніж тактичну гнучкість у кулуарах» [12].

Проте, не дивлячись на ці спроби припинити протистояння, ідеологічний конфлікт продовжував тривати. У політичних заявах генерального секретаря ЦК КПРС, у виступах на з'їздах правлячої партії у 1986 р., у радянській пресі постійно лунали фрази, які підтверджували, що ідеологічна конфронтація продовжувалася, а саме: «світ капіталу не зрікся ідеології та політики гегемонізму», «локомотивом імперіалізму залишаються США», «гонка озброєнь, розв'язана імперіалізмом», «головний напрям боротьби у сучасних умовах – протистояння двох систем» тощо [5].

У США також продовжувалися пропагандистські випадки у бік СРСР, що знаходило прояви і в заявах президента, і у пресі. Так, Р. Рейган у лютому 1986 р. у щорічному виступі перед Конгресом США охарактеризував радянську систему як «режим полону», як систему, яка практикує «командування життям людей», «експортування своєї ідеології силою» [2].

Тим не менш, на фоні вищенаведених традиційних характеристик протилежної сторони було проведено ряд офіційних зустрічей і переговорів між Р. Рейганом та М.С. Горбачовим з питань роззброєння. Перша зустріч державних керівників відбулась у листопаді 1985 р. у Женеві, яка закінчилася підписанням Декларації про недопустимість ядерної війни. Під час зустрічі було заявлено про неможливість початку

ядерної війни і неможливість перемоги в цій війні. Також обидві сторони домовилися не намагатися досягти військової переваги у будь-яких видах зброї. Таким чином, ця зустріч поклала початок двостороннім перемовинам з питань роззброєння та покращення міжнародної ситуації [13].

У жовтні 1986 р. відбулася наступна зустріч у Рейк'явіку Р. Рейгана та М.С. Горбачова, під час якої обговорювалися шляхи радикального скорочення кількості ядерної зброї. Переговори тривали сорок вісім годин, і вже було досягнуто домовленості скоротити протягом наступних п'яти років всі стратегічні сили на 50 % і протягом 10 років ліквідувати всі балістичні ракети. Але переговори були зірвані і не було підписано жодного документа. Причиною тому послугувало намагання М.С. Горбачова змусити США відмовитися від програми СОІ. В результаті, як відзначав у своїй книзі Г. Кіссинджер, Р. Рейган став і покинув переговори, не сказавши жодного слова [14, с. 714].

Таким чином, перші дві офіційні зустрічі лідерів наддержав засвідчили готовність до ведення переговорів, але реальних наслідків по зменшенню кількості озброєнь не мали. До того ж, обидві сторони не довіряли одна одній і не були впевнені у тому, що протилежна сторона буде дотримуватися прийнятих рішень. Про це свідчать оцінки цієї зустрічі, присутні у тогочасній пресі. Так, у «Нью-Йорк Таймс» було акцентовано на тому, що Р. Рейган відмітив, що не можна відмовитися від СОІ, бо це «гарантія Америки, якщо Радянський Союз буде не в змозі – як він робив часто і в минулому – виконати своїх урочистих обіцянок» [15].

Отже, на кінець 1986 р. – початок 1987 р. ситуація у протистоянні ще не змінилася. Так, у березні 1987 р. в американському виданні «Бюлетені вчених-атомників» відмічалось: «У цілому зовнішня політика наддержав не змінилася і вони продовжують погрожувати один одному як головні гравці у змаганні за світову гегемонію» [16, с. 35].

Ю.А. Жуков, політичний оглядач радянської газети «Правда», у книзі, присвяченій відносинам СРСР та США, відзначив, що лише «десь у середині року [1987] позначилися перші ознаки позитивних зрушень у радянсько-американських переговорах, що тривали сьомий рік» [17, с. 307].

Лише під час третьої зустрічі М.С. Горбачова та Р. Рейгана, що мала місце у Вашингтоні 8 грудня 1987 р., був підписаний Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (РСМД), за умовами якого учасники зобов'язалися не виробляти, не випробувати та не розгортати балістичні та крилаті ракети наземного базування середньої та малої дальності. Протягом трьох років сторони повинні були знищити всі пускові установки та ракети наземного базування з радіусом дії від 500 до 5500 км, як на європейській, так і на азійській території. Також договір передбачав процедуру перевірки інспекторами, які мали слідкувати за знищенням ракет протилежної сторони [18].

Саме після цієї зустрічі розпочався швидкий процес завершення глобальної конфронтації. На зустрічі з керівниками засобів масової інформації 8 січня 1988 р. М.С. Горбачов відмітив, що розпочався «реальний процес покращення, оздоровлення міжнародної обстановки» [19].

Відчуття наближення завершення глобального протистояння двох наддержав підсилилося в результаті офіційного візиту Р. Рейгана до Москви, що відбувся з 29 травня до 2 червня 1988 р. Протягом перебування американського президента у столиці Радянського Союзу на вищому рівні були проведені переговори з широкого кола питань, у тому числі відбулася ратифікація Договору по РСМД. Були врегульовані питання про проведення інспекції за умовами Договору по РСМД. Також був розроблений спільний проект договору стосовно скорочення стратегічних наступальних озброєнь, прийнято рішення про розвиток діалогу в області прав людини та глобальних проблем сучасності.

Отже, перші дві зустрічі Р. Рейгана та М.С. Горбачова (1985-1986 рр.) послугували підґрунтям для майбутньої відлиги у міжнародних відносинах, і лише внаслідок двох останніх зустрічей (1987-1988 рр.) були досягнуті реальні домовленості щодо скорочення озброєнь.

Підтвердженням бажання Радянського Союзу дотримуватися курсу на міжнародне мирне співіснування став і виступ М.С. Горбачова на 43-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 7 грудня 1988 р. [20]. Лідер радянської держави наголосив на необхідності відмовитися від використання сили у вирішенні міжнародних питань. У його промові також було підкреслено багатоваріантність соціального прогресу, в якому вирішальну роль мали б відігравати загальнолюдські цінності та система колективної безпеки; було визнано свободу вибору шляхів розвитку для всіх народів.

В цілому, можна стверджувати, що на кінець 1988 р. була остаточно сформована та проголошена нова філософсько-політична концепція СРСР, яка отримала назву «нового політичного мислення». Її головний сенс полягав у відмові від ідеї про розкол сучасного світу на дві протилежні суспільно-політичні системи – капіталістичну та соціалістичну, визнання його єдиним та взаємозалежним. Також ця концепція передбачала відмову від використання сили в якості засобу вирішення міжнародних проблем. Універсальним засобом розв'язання міжнародних питань відтепер визнавався не баланс сил двох систем, як це було раніше, а баланс їх інтересів. Важливим положенням цієї концепції була відмова від принципу пролетарського інтернаціоналізму та визнання пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, ідеологічними, національними, релігійними тощо.

Лінію радянського лідера у бік роззброєння та розрядки міжнародної напруги підтримав і новообраний президент США – Дж. Буш-старший, який у своїй інавгураційній промові відмітив: «Ми живемо в мирний, благополучний час, але ми можемо зробити його ще кращим. Коли повіє новий вітер, і світ, оновлений свободою, буде здаватися народженим заново, у серцях людей дні диктаторів будуть полічені. Тоталітарна ера проходить» [21].

У грудні 1989 р. відбулася особиста зустріч М.С. Горбачова та новообраного президента США, Дж. Буша-старшого на Мальті. Протягом цієї зустрічі були підтверджені попередні домовленості з приводу

підготовки договорів про скорочення стратегічних наступальних озброєнь на 50 %, про ліквідацію хімічної зброї, про скорочення звичайної зброї в Європі. Фактично, під час зустрічі на Мальті було висловлене бажання СРСР відмовитися від протистояння з США у регіональній політиці. Прикладами цього послугували: рішення про припинення постачання зброї у країни Латинської Америки та Африки; заява про переорієнтацію Організації Варшавського Договору (ОВД) з чисто військових на політичні та консультативні функції; акцентування уваги на готовності СРСР співпрацювати у вирішенні питання об'єднання Західної та Східної Німеччини в єдину державу. Ця зустріч пропагувалася як перемога «нового політичного мислення» і була важливим кроком на шляху до завершення Холодної війни.

Важливою складовою у покращенні міжнародної ситуації було врегулювання регіональних конфліктів, до яких були залучені наддержави. На XXVII з'їзді КПРС відмічалось (1986 р.): «Ми за те, щоб активізувати колективні пошуки шляхів розблокування конфліктних ситуацій на Близькому та Середньому Сході, в Центральній Америці, на Півдні Африки, у всіх киплячих точках планети. Цього потребують інтереси загальної безпеки» [5, с. 70].

Але найбільшою проблемою залишалась війна в Афганістані. 14 квітня 1988 р. у Женеві було підписано п'ять договорів, які стосувалися майбутньої долі Афганістану, серед яких два договори – афгано-пакистанські про взаємне невтручання, відмову від інтервенції, принципи взаємовідносин, і два радянсько-американські договори.

Так, була підписана радянсько-американська Декларація про міжнародні гарантії виконання домовленостей по Афганістану і Угода про взаємозв'язки для врегулювання становища, що відноситься до Афганістану [22; 23]. Згідно цих документів Радянський Союз зобов'язався вивести свої війська з афганської території, а США були зобов'язані утримуватися від втручання у справи Афганістану після виведення звідти радянського військового контингенту. Таким чином, було покладено кінець цій кровопролитній війні. До 15 лютого 1989 р. виведення радянських військ з території Афганістану було завершено.

Припинення війни в Афганістані, виведення радянського військового контингенту з території країни призвело до покращення міжнародної ситуації, бо свого часу це була одна з головних причин повернення від політики «розрядки» до нового загострення взаємовідносин між двома наддержавами.

З приходом до влади М.С. Горбачова яскраво простежувалась зміна радянського зовнішньополітичного курсу і по відношенню до соціалістичних країн. У другій половині 1980-х рр. відбулася зміна ролі СРСР у житті країн Центральної та Південно-Східної Європи. Розпочалося поступове послаблення позицій Радянського Союзу в цьому регіоні, що дійшло свого апогею у 1989 р.

Слід відзначити, що нові принципи соціалістичного співробітництва були вперше сформульовані та оголошені ще у жовтні 1985 р. під час виступу М.С. Горбачова на Нараді Політичного комітету ОВД, що проходила у Софії, а вже на XXVII з'їзді КПРС (1986 р.) ці принципи були закладені в якості основи нового зовнішньополітичного курсу Радянського Союзу. Вони передбачали розвиток економічних відносин на основі взаємної вигоди та взаємодопомоги, подолання бюрократизму в системі структури Ради Економічної Взаємодопомоги (далі – РЕВ), однакової відповідальності членів співдружності за долю соціалізму. У матеріалах з'їзду з приводу необхідності змін у діяльності РЕВ відзначалося: «Головне, щоб у реалізації програми було менше адміністрування, всіякого роду комітетів та комісій, більше уваги до економічних важелів, ініціативи, соціалістичної підприємливості, залученню до цього процесу трудових колективів» [5, с. 71].

У грудні 1988 р. на Генеральній сесії ООН М.С. Горбачов заявив про скорочення радянських військ у Східній Європі на 500 тис. чоловік, а також про наміри вивести із НДР, Угорщини та Чехословаччини до 1991 р. шість танкових дивізій та розформувати їх. Радянські війська були введені у ці країни ще під час революцій у 1950-1960-х рр. [20].

Керівництво СРСР істотно зменшило контроль та фактично перестало контролювати політичні процеси в цих країнах. У 1989 р., 9 листопада був повалений Берлінський мур, який був одним з найяскравіших символів Холодної війни. Під час зустрічі на Мальті у грудні 1989 р. М.С. Горбачов висловив позицію Радянського Союзу з приводу розвитку демократичних процесів у соціалістичних країнах Центральної Європи, яка передбачала невтручання у їх політичні зміни будь-якої сторони. При обговоренні німецького питання радянський лідер пішов на поступки, наголосивши, що німці повинні самі прийняти рішення щодо його врегулювання: «Відносини ФРН-НДР – значне питання... І у відношенні майбутнього німці повинні визначитися самі» [24]. В результаті 3 жовтня 1990 р. відбулося об'єднання НДР та ФРН у єдину державу.

В цілому, у 1988-1989 рр. поступово було зменшена участь наддержав у регіональних конфліктах, вирішено німецьке питання, що призвело до значного покращення міжнародної ситуації, особливо у Європі. У 1990 р. з 30 травня по 4 червня відбувся офіційний візит М.С. Горбачова до США. На той час радянський лідер вже отримав популярність на Заході через свої наміри подолати протистояння. Він був нагороджений багатьма медалями та преміями у США. Була підписана Згода про знищення та не створення хімічної зброї. Також було прийнято рішення про прискорення підготовки договору про стратегічні наступальні озброєння, що був підписаний у червні 1991 р. у Москві.

Таким чином, у другій половині 1980-х рр. намітилися поступові зміни у міжнародних відносинах. У 1985-1987 рр. склалися передумови для початку курсу на завершення Холодної війни. Проте, реальні зрушення у відносинах наддержав розпочалися у другій половині 1987-1988 рр., коли були підписані договори про зменшення озброєнь, а також про початок виведення військ наддержав із країн «третього світу». Ці кроки дали змогу підвищити рівень довіри між СРСР та США, і в результаті призвели до завершення глобальної конфронтації.

Джерела та література

1. Тимошенко М. Потянет ли российская экономика советские военные расходы? [Электронный ресурс] / М. Тимошенко // Комсомольская правда. – 22 марта, 2012 г. – Режим доступа: http://www.militaryparitet.com/tp/data/ic_ttp/561/
2. Ronald Reagan. Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union, February 4, 1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=36646>
3. Ronald Reagan. Address Before a Joint Session of Congress on the State of the Union, January 27, 1987 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=34430>
4. Горбачов М.С. Відповіді американському журналу «Тайм», 28 серпня 1985 року / М.С. Горбачов. – Київ: Політвидав України, 1985. – 29 с.
5. Материалы XXVII съезда Коммунистической партии Советского Союза. – М.: Политиздат, 1986. – 352 с.
6. Заявление Генерального секретаря ЦК КПСС М.С. Горбачева по советскому телевидению, 18 августа 1986 года. – М.: Политиздат, 1986. – 14 с.
7. Ronald Reagan. The President's News Conference, September 17, 1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=39125>
8. Pugwash symposium warns of «Star Wars» danger // Bulletin of the Atomic Scientists. – April 1986. – Vol. 42, no. 4. – P.i.
9. Bowker M. Russian Foreign Policy and the End of the Cold War / M. Bowker. – Dartmouth Publishing Company, 1997. – 297 p.
10. Brown A. The Gorbachev Factor / A. Brown. – New York: Oxford University Press, 1996. – 406 p.
11. Shevtsova L. Gorbachev, Yeltsin, and Putin: Political Leadership in Russia's Transition / L. Shevtsova. – Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2001. – 164 p.
12. Simes D.K. The Glimmer in Moscow's Arms Proposals [Електронний ресурс] / Dimitriy K. Simes // The New York Times. – July 10, 1986. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/ref/membercenter/nyarchive.html>
13. Международные соглашения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://coldwar.narod.ru/soglash.htm>
14. Киссинджер Г. Дипломатия. Пер. с англ. В.В. Львова / Генри Киссинджер. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
15. Boyd G.M. Summit aftermath: the view from the Oval office [Електронний ресурс] / Gerald M. Boyd // The New York Times. – October 14, 1986. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/ref/membercenter/nyarchive.html>
16. Hui D. A skeptical look at initiatives / Dou Hui // Bulletin of the Atomic Scientists, March 1987. – Vol. 43, no. 2. – P. 35-36.
17. Жуков Ю.А. СССР – США: дорога длиною в семьдесят лет, или Рассказ о том, как развивались советско-американские отношения / Ю.А. Жуков. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
18. Договор между Союзом Советских Социалистических Республик и Соединенными Штатами Америки о ликвидации их ракет средней дальности и меньшей дальности [Электронный ресурс]. – Вашингтон, 8 декабря 1987 года. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/treaty.pdf
19. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1988 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29325/
20. Выступление Генерального секретаря ЦК КПСС М.С. Горбачева на 43-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН (7 декабря 1988): аудиозапись [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unmultimedia.org/radio/russian/archives/60834/>
21. George Bush. Inaugural Address, Friday, January 20, 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bartleby.com/124/pres63.html>
22. Декларация о международных гарантиях [Електронний ресурс]. – Женева, 14 апреля, 1988. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/humanitarian/afghanistan/docs/s19835a3.pdf>
23. Соглашение о взаимосвязи для урегулирования положения, относящегося к Афганистану [Електронний ресурс]. – Женева, 14 апреля, 1988. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/humanitarian/afghanistan/docs/s19835a4.pdf>
24. Хроника внешнеполитических событий в СССР 1989г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gorby.ru/archival/expocenter/vneshpolitika/show_29326/

Покляцкая В. В. Трансформация советско-американских отношений на завершающем этапе Холодной войны (1985-1991 гг.)

В статье проанализированы предпосылки и основные черты улучшения международной ситуации на завершающем этапе Холодной войны. Освещены изменения во внешней политике сверхдержав во второй половине 1980-х гг. Рассмотрены данные по количеству вооружений в США и СССР, участие сверхдержав в региональных конфликтах как один из основных показателей продолжения Холодной войны. Выделены этапы эволюции отношений СССР и США от жесткой конфронтации до сотрудничества и завершения глобального противостояния. Определено, что радикальные изменения имели место с 1988 г.

Ключевые слова: Холодная война, СССР, США, Стратегическая Оборонная Инициатива.

Pokliatska V. V. The Transformation of Soviet-American Relations on the Final Stage of the Cold War (1985-1991)

This article analyzes the preconditions and main features of the improvement of the international situation during the final stage of the Cold War. There are revealed main changes in the foreign policy of both superpowers in the second half of the 1980s. There are considered data about the arms race in the United States and the Soviet Union, and the participation of the superpowers in the regional conflicts as one of the main indicators of the Cold War is summarized. In the article there were determined main stages of the evolution of relations between the USSR and the United States from tough confrontation to cooperation and completion of global confrontation. It is also determined that radical changes in US-SU relations occurred since 1988.

Keywords: Cold War, the Soviet Union, the United States, the Strategic Defense Initiative.